

*Анатолій Олександрович Селіванов,
постійний представник Верховної Ради України
у Конституційному Суді України,
доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України*

ПРАВОВА АНАЛІТИКА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СУДОВОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ І НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНОЇ ПРАКТИКИ

Головна проблема реальності, проти якої не виникає заперечень, пов'язана зі складним періодом для суддів – це їх атестація. Судді повністю відповідають за неухильне застосування законів, у яких право виступає як регулятор суспільних відносин, а тому інструментом професійності суддів є їхня принциповість в оцінках права та вміння використовувати правову аналітику.

Після змін до Конституції України (2016 р.) відбувається реформа правосуддя, яка пов'язана із формуванням нового складу Верховного Суду та атестацією суддів місцевих судів. Міжнародна конференція, у якій ми взяли участь, підтверджує спільне бажання приєднатися до суспільних вимог, які спрямовані на головне: забезпечити, щоб суддя був дійсно професійно центральною фігурою правосуддя. Раніше існувало і позитивно сприймалося серед суддів як алгоритм їх юридичної досконалості: «Суддя має право на помилку». Якщо не змінити внутрішньосуддівську свідомість, все залишиться таким, а саме «правосуддям без правди».

За цих умов наведене пояснення від суддів продовжують бути легковажно мудrimi і вони погоджуються із доволі аксіоматичною позицією: апеляція і касація існують також для того, щоб виправляти помилки першої інстанції. Слід також звернути увагу на те, що такий підхід створює певні умови виникнення квазіхибних теорій, поглядів та ідей, які йдуть від окремих суддів за участю науковців.

Правова аналітика негативно поставилася, зокрема, у конституційному праві, коли екс-судді та деякі вчені видали досить сумнівну працю, яка сьогодні не витримує дискурсу полеміки. Йдеться про наукову збірку авторів С. Вдовиченко, В. Кампо та інших «Контроль за додержанням належної конституційної процедури» (2011 р.). Таким чином, не буде зайвим спочатку визначити зміст правознавчої категорії «правова аналітика». Це залежить від предмета та об'єкта (сфери правового регулювання), коли потрібне її застосування виникає проста формула: правова аналітика означає поглиблене з'ясування, методологічне дослідження змісту і смислу права. Вона завжди пов'язана з науковими теоріями – онтологією, аксіологією та герменевтикою.

Для публічного права застосування правової аналітики обумовлено процесами: а) створення форми права; б) науковими експертизами конституційності і законності; в) формально-юридичними принципами виявлення відповідності тексту та смислу норм, достатності, реальності і прогностичності; г) обов'язково повинен застосовуватися принцип – *stare de cizis* (повернись).

Суб'єктами правової аналітики є: а) наука – дослідники; б) суб'єкти законодавчої ініціативи; в) нормо- і правотворчі органи державної влади та інші суб'єкти владних повноважень. Особлива роль у застосуванні методів і форм правової аналітики належить органам правосуддя – Конституційному Суду України (далі – КСУ) (оскільки з'явилися у Конституції України статті 55, 151¹ – право осіб на конституційну скаргу).

Важливо дотримуватися основної мети, маючи на увазі, що головна ідея, ідеологія конституціоналізації – це сама Конституція, вона – сакральне явище для держави, суспільства, а тому

неможна обходитися з Основним Законом України як із краваткою (прийшов додому, зняв її і кинув на стілець).

Адміністративний процес, адміністративне судочинство – це наше надбання у сфері публічного права, але воно сьогодні залишається юридично незавершеним, порівняно, наприклад, із Польською Республікою, де існує Кодекс адміністративних процедур.

У новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) у п. 4 ст. 7 встановлено, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує норми такого закону, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії. Після ухвалення рішення звертається до Верховного Суду стосовно подання про необхідність перевірки КСУ щодо конституційності.

В українському правосудді не вистачає чітких процедур, із яких складається окреме надпозитивне судочинство.

Наприклад, процедура, яка передбачена редакцією ст. 5 КАС України, довготривала, при цьому виникають серйозні запитання: який суд помітив питання конституційного контролю і чи перша інстанція в змозі звертатися до Верховного Суду – чи це повинна бути апеляційна інстанція, як має вчинити Верховний Суд? Тоді як має примусово виконуватися судові рішення, коли закон викликає сумнів щодо конституційності?

Цікава у практичному сенсі постановка питання, яке слід використати для осмислення, але не виключається при цьому нова актуальна проблема для правової аналітики. Розглядаючи конституційні скарги громадян, КСУ має право давати оцінку всім судовим інстанціям, які переглядали справу конкретної особи за предметом неконституційності. У таких випадках допущені помилки суддів кореспондують пряму відповідальність з оцінкою неналежної кваліфікації, на що може вказувати КСУ відносно правозастосування суддями загальної компетенції у своєму рішенні. Прикро, що в новій редакції Закону України «Про Конституційний Суд України» із невідомих причин не передбачено право громадян на преюдицію.

Законодавець чомусь із цим погодився, хоча було відомо, що над кодексом попрацювали члени робочої групи й оновлений кодекс був прийнятий парламентом без врахування критичних зауважень.

На жаль, ще довго мають згадувати правознавці, вчені, що не було як концепції, так і належної експертизи при підготовці змін до Конституції України (Закон від 6 червня 2016 р.), а також оновлених процесуальних кодексів. Не намагаючись також провести серйозну ревізію у тексті КАС України, яка може і сьогодні необхідна, зазначу, що багато понять, термінів вимагають уточнення, переосмислення і цей процес вже розпочато у Науково-консультативній раді при Верховному Суді.

Наприклад: що означає термін «судочинство» (чинити) – це є і судова діяльність (діяти) – що у дефініціях вони однакові за змістом. Але все ж таки – це порядок послідовного й обов'язкового застосування процедур при наявності юрисдикційних та процедурних повноважень при розв'язанні адміністративних спорів.

Такі самі випадки трапляються дуже часто в осмисленні правозастосування, що закликає науку оцінити практику у питаннях: 1) статей 19, 20 підсудності – предметна юрисдикція, 2) територіальні межі компетенції (за вибором позивача) – ст. 25. Але крім цього ще є 3) інстанційна компетенція в судочинстві (касаційний порядок перегляду судових рішень).

Водночас помічаємо, що виключна юрисдикція не поширюється на справи, в яких позивачем і відповідачем є органи державної влади.

Це відноситься також до справ про застосування виконавчих заходів відносно народних депутатів України (ст. 80 Конституції України), коли Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, а далі Верховний Суд – є судом першої інстанції та апеляції з остаточним рішенням, яке оскарженню не підлягає.

Спрямовуючи наукову думку на формування судового права, варто вже сьогодні залучати правову аналітику для створення теорії прийняття судових рішень. З цієї метою слід починати з: а) загальної методології та матриці процесу вироблення рішення (постанови та ухвали); б) визначення формальних (структурних) методів і процедур виміру переваг, які суддя обирає

для побудови змісту мотивувальної частини; в) для судового рішення важливою складовою є достатньо доказовий (аргументований) логічно виділений комплекс вихідних даних по фактах, які були проаналізовані і мають служити надалі основою для адаптації вимог суду, який прийняв рішення у систему подальших дій органів державної виконавчої служби.

УДК 340

***Василий Федорович Сиренко,**
главный научный сотрудник
отдела теории государства и права
Института государства и права
им. В. М. Корецкого НАН Украины,
народный депутат III и IV созывов Верховной Рады Украины,
доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент НАН Украины,
академик НАПрН Украины*

РЕФОРМА СУДА ПОШЛА НЕ ТУДА

За время независимости Украины уже более четверти века наиболее реформируемыми государственными органами оказались суды. Либерал-демократы, рвущиеся к власти в начале 90-х годов прошлого века, очень сильно критиковали советские суды за «телефонное право», договоренности и прочие проявления коррупции.

Но начав реформировать советский суд на либерально-буржуазный способ организации, довели путем реформирования суды до такой степени коррупционности, что население почти стопроцентно не доверяет и судам, и судьям. Реформаторы, как будто умышленно, создают все более и более коррупционную систему правосудия в Украине. Не избежала этой участи и последняя реформа, связанная с изменениями Конституции и принятием нового закона о судостроительстве в Украине.

В ее основу положен ошибочный принцип реформирования, согласно которому главным в системе реформ является отбор людей на судебские должности.

Такой подход может обеспечить, но не полностью, высокий профессионализм судей, но в антикоррупционном отношении такая реформа мало что дает, если остальные критерии требований к судьям не будут обеспечены.

Реформаторы должны были уяснить всю глубину и мудрость высказываний в мировой литературе. Вот некоторые из них: «Не бойся закона – бойся судьи» (русское изречение); «Судьи, купившие судебные места, будут, в свою очередь, продавать правосудие» (Ф. Фепелон); «Фемида действительно слепа, раз не видит, какие у нее слуги» (Е. Лец); «Встречаются приговоры более преступные, чем само преступление» (М. Монтень); «В судный день первыми перед судом предстанут судьи» (А. Давыдович).

Эти высказывания я специально привел по поводу правосудия из разных стран, чтобы показать, что проблемы судебной власти есть во всех странах мира, но их решение в каждой стране требует особого подхода с учетом национальной культуры, традиций, характера народа. Обустройство судебной системы страны нельзя копировать с других стран. Заимствовать отдельные элементы можно, а списывать системно – пустые хлопоты, потому что пересаженные в условия другой национальной культуры механизмы судебной системы не работают или работают с грубыми извращениями. К сожалению, списыванием законов с аналогов Запада очень грешит наш реформаторский парламент, совершенно не вникая в то, что многие законодательные концепции советской Украины работали не хуже, а лучше западных.

Наши реформаторы с максимальным упорством разрушают все советское, во всех отраслях жизни, при полной неспособности сделать лучше и качественнее. Приходится списывать. А ведь списывают только отстающие, только посредственности. Вот и попытки обустроить судебную власть Украины по рецептам Запада только разрушили доступную и понятную гражданам совет-